

Zrkadlá sú ohavnosti...

(Pavel Vilikovský: Pes na ceste. Bratislava: Kalligram, 2010. s.160., ISBN 978-80-8101-390-4)

Ivana Valková, Filozofická fakulta UPJŠ Košice, ivvalkova@gmail.com

Takto priamo sa vyjadrí vo svojej poviedke J. L. Borges. Kým pre Uqbarčanov boli zrkadlá ohavnosťami rovnako ako pohlavné spojenia, lebo rozmnožovali počet ľudí, tu sa s druhou "ohavnosťou" takmer nestretneme – a už vôbec nie so spomínanými následkami. Obraz, ktorý Vilikovský vo svojej najnovšej knihe ponúkne, však i tak nie je nijako lichotivý...

V "integrujúcej sa Európe" sa ponúka uvažovanie o tom, či ešte to, čo označujeme ako "národné", má nejaký zmysel, aký má obsah – a či vôbec nejaký. Čo je národ? Kto je Slovák? Akí sme pre seba a pre iných?

Hlavná postava knihy – starnúci muž, povoláním predajca nepredajného tovaru – slovenskej literatúry – je (zhodou okolností) Slovák. Ale taký, čo s nadhľadom pozoruje "súkmeňovcov" a niekedy ich porovnáva so susedmi. Ani z tohto porovnania však nevyjdeme najlepšie. Akí teda Slováci sú? *"Sú takí strašní? Po jednom, každý osve sa dajú znieť. Milujú, klamú, túžia, závidia, kradnú a dali by vám aj poslednú košeľu. Tú kradnutú. Slovom, sú ako všetci ostatní."* (s.53) Na nevydržanie vo svojej malosti a úzkoprsosti, strašní v hranom snobstve a nehranej snahe zo všetkého ťažiť.

Okrem tematizovanej "slovenskosti" kniha reflektuje i ďalšiu tému – tému umenia, špeciálne literatúry, najmä, ale nielen slovenskej. Ukazuje ju ako trhovo neupotrebitelný artikel, degradovaný jej tvorcami len na možnosť sebaaprezentácie a spôsob zárobku. Tých pár postáv slovenských autorov tiež manifestuje znaky slovenskej malosti, sú skôr figúrkami ako postavami – ak, tak postavami grotesky. Sú autormi, čitateľmi nie -písanie im k spokojnosti (a diétam zo zahraničných ciest) hravo vystačí. V knihe, ktorá sa okrem iného venuje literatúre a ktorej postavami sa stávajú jej tvorcovia, sa vlastne objaví – okrem rozprávača- jediný skutočný čitateľ – Ludwig, literárny nadšenec – ktorý vďaka tomu, že je v role čitateľa sám, napokon pôsobí viac komicky než povzbudivo sľubne. V tejto situácii sa autorovi či rozprávačovi logicky derie na jazyk otázka, *"či spisovateľ potrebuje svet, ktorý nepotrebuje jeho"*. (s.89) A odpoveď? Tiež logická – *"áno, potrebuje. Iný svet totiž nejestvuje, a o čom by potom písal?"* (s.89)

Poslednou výraznou tematickou líniou textu je téma muža a jeho starnutia. Nie, nenájde sa lamentovanie, skôr zmierlivý postoj človeka, vedomého si svojich kvalít, no ešte viac prešľapov či nedostatkov vlastného charakteru, muža, ktorý sa vo veku gonádového pokoja už môže naplno venovať úvahám o tom, čo ho živí a teší, aj bilancovať životné rozhodnutia. Napokon i jediná intímna erotická epizóda je preňho síce príjemne prekvapivým, ale predsa len vyrušením, s ktorým akoby nevedel, čo si počať.

Zážitok, ktorý Iks Ypsilona takto zaskočí, sa však napokon stane zdrojom záveru, prekvapivého, ako sa očakáva od novely. Lebo práve k nej má Pes na ceste najbližšie- pravda, nie k jeho celkom klasickej príbehovej podobe. Vilikovský nám skôr ponúkne novelku "na postmoderný spôsob", bez frapantného príbehu, s jedinou výraznejšou epickou líniou, opretou o overený motív putovania, zato doplnenú niekoľkými "mikropríbehmi". Táto epická niť sa mu vlastne stane len kostrou, na ktorú vrství úvahy a odkazy na literatúru, menej na spoločenské, politické dianie a ktorú prekladá všadeprítomnými prvkami tzv. skupinovej charakteristiky. V niekedy udivenom pohľade na národ slovenský sa prepracuje takmer k zornému uhlu "sub specie aeternitatis", lebo *"...stačí kúsok poodíť a už všetky naše*

starostlivo odlišované národné farby splyvajú do jednej stredoeurópskej machule, a čo je horšie, tá machuľa sa nám podobá." (s.131) Možno i preto v texte a odkazoch, ktoré sa nám v ňom ponúkajú, plynule prechádzame od priamych či implicitných stretnutí s Thomasom Bernhardom k návštevám Timravy aj Stendhala, Nezvala, Freuda aj Saroyana, Novomeského aj Hemingwaya a Fitzgeralda. Iks Ypsilon, *"taký pes, čo poskakuje okolo literatúry a vrtí chvostom"* (s.141) tak ako milý dedinský kríženec prebehne od jednej literárnej chalupy k inej, niekde sa pristaví dlhšie a teritórium si označuje, inde len na chvíľu spomalí a hneď uteká ďalej. Názor na svet potom často formuluje na princípe dávnych exemplí (len si vyberá vlastných svätých), alebo priamo prostredníctvom slov "veľkých a múdrych" – až cítime nedostatok odvahy či chuti spoľahnúť sa na slová vlastné. Za nadbytočné pokladá nejako sa angažovať vo vlastnom živote (keď sa v ňom ochotne angažuje toľko iných ľudí) a uvažuje: *"dlho som si nebol načistom, či vôbec jestvuje čosi také neuchopiteľné ako 'môj život', no keby aj, nevidel som na ňom nič, čomu by som chcel vravieť 'môj'."* (s.46) Preto ňho nefungujú ani tradičné rodové stereotypy, čo vravia o mužovi – zvodcovi a lovcovi, keďže práve *"to fungovalo skôr naopak: z času na čas si nejaká žena zmyslela, že budem človekom jej života, a ja som tú poctu nedokázal odmietnuť."* (s.46) Neodmietne ani tentoraz – s presvedčením, že Gréta bude posledná žena, ktorá si ho za muža svojho života vyberá.

Napriek tomu, že niet dôvodu jeho úvahe neveriť, ani šesnástá kapitola neskĺzne k dojímavosti – Iks Ypsilon si zachová presne ten nadhľad, s akým do textu vstúpil, a niekedy nezúčastnene, inokedy takmer pobavene sa pozoruje pri aktivite vlastného tela. Oveľa zúčastnenejší je napodiv pri vnímaní obyčajne prehliadaného – zvuku hlasu, jeho tónu, znenia, polohy a zvukov vôbec. Okrem postavy Thomasa Bernharda sa tak rovnako textom prepletá hudba, zvuk – od zúrivého jazzového hammond organu a fŕkajúceho saxofónu na prvých stranách po pošepky idúci vlak a *"najväčšie sračky všetkých čias"* vystriedané ráznym mužským hlasom zo zapnutého rádia v závere.

"Byť Slovákom a súčasne mužom nie je ťažké, najmä keď človek nemá na výber, ale rozprávať o tomto odľahčenom bytí až také ľahké nie je. A tak si Vilikovského textové ja s dvojitou identitou musí vypomáhať citátmi svojich kolegov, požičiavať slová zo susedných jazykov a vďaka tejto pomoci pomaly pracovať na privedení zmyslu života k reči," komentuje Vilikovského text na obálke knihy Peter Michalovič. A s rečou, slovami aj slovami rôznych rečí to vie autor bravúrne. I v tejto svojej knižke nás opäť raz presvedčí o svojom cite pre jazyk. Slovný dvojzmysel strieda často celkom opačným postupom – "zdoslovnením" významu (pôvodne, samozrejme, obrazných) frazeologizmov (*"Slovenským ideálom je žena do koča aj do voza, dokonca sa tak v zoznamovacích inzerátoch aj samy ponúkajú. Pritom Slovák väčšinou nijaký koč nemá, ba nemá ani koňa a do voza chce ženu iba zapriať."* s.47), ich šikovnou kombináciou (*"...keď niet vyhnutia, ťahajú tú káru spolu – jeden čihí, druhý hota, a občas si niektorý aj zastrečuje."* s.47) so všadeprítomným cieľom – nebrať sa vo svojej ľudskej, občianskej, politickej či akejkol'vek inej identite smrteľne vážne. Vilikovského humor je niekedy dobromyseľný, častejšie trochu trpký, jazyk však vždy pohotový. A i vďaka nemu sa táto krátka (a vlastne nevlúdna) etuda o Slovákoch a slovenskosti číta "na jeden dúšok" a bez vzťahovosti.